
Le censeur masqué. Odgovor na “Écrasez Foucault?”

DAVID ŠPORDER

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

U prvom broju časopisa *Politička misao* za 2023. u rubrici “Osvrti, prikazi i recenzije” objavljen je opsežan osvrt na moju knjigu *Konformizam radikalne misli* (Disput, Zagreb, 2023). Da je kojim slučajem sve ostalo na prvih desetak kartica tog priloga, ne bih odgovarao – bilo bi deplasirano reagirati na negativnu recenziju. Dapače, cijenio bih to kao postupak koji je prilično rijedak u našoj akademskoj zajednici u kojoj negativne recenzije obično zamjenjuje kuloarsko ogovaranje i čuvena hrvatska šutnja. No autor priloga Krešimir Petković nije se zadržao u okvirima neslaganja u tumačenju, nego je izgubio mjeru i našao se u vlastitom tekstu, ali u drugom žanru. U žanru za koji se opredijelio Petković, odnosno u onome u što je pretvorio svoju “recenziju”, pojavljuju se brojne, što sitne što krupne, falsifikacije, jednako kao i namjerno podrugljive kvalifikacije. No moji razlozi za to da odgovorim nisu vezani samo uz razne jeftine dosjetke koje bi trebale biti uvredljive na moj račun, a kojima je ukrašen taj prilog, nego proizlaze iz potrebe da se razgrnu neki prividi koji mogu nastati na temelju čitanja Petkovićeve “prikaza”.

Kako ne bi bilo zabuna i nejasnoća, treba odmah na početku ukazati na temeljnu razliku Petkovićeve i moje pozicije. Dok naime moja knjiga donosi kritiku Michela Foucaulta i preispituje primljene ideje o njemu, Petković zagovara i brani skup uvriježenih predodžbi o Foucaultu, uobičajenih osobito u akademskim (i širim intelektualnim) krugovima koji sebe smatraju progresivnima. Ne mislim da je to neka naročita vrlina s moje strane – ja sam samo pošao putem koji su neki drugi autori i autorice već naznačili. Ne mislim ni da je Petkovićevo recikliranje uvriježenog mišljenja neka naročita mana s njegove strane – uostalom ljudi su, zato sam u knjizi i citirao Marca Blocha, prvenstveno djeca svojeg doba.

Ipak, važno je spomenuti tu razliku ishodišnih pozicija baš zato što moj odgovor nije namijenjen samo tome da demantira za polemiku uobičajene, ali mjesti-

mice iznadprosječno perfidne Petkovićeve distorzije, nego prvenstveno da pokaže kako se u praksi potvrđuje ono na što sam nastojao ukazati u knjizi. Naime njegova pozicija je pozicija branitelja ikone, ali onog koji se preko omalovažavanja moje kritike nastoji prikazati kao slobodouman i odvažan ikonoklast. Ta sikofantska odvažnost jedan je od elemenata Petkovićeve napisa na koji vrijedi detaljnije skrenuti pažnju baš zato što se radi o strukturnoj karakteristikici, jednom vidu “ortodoksne heterodoksije”, kako je to označio Terry Eagleton (zato na to upućujem i u knjizi).

Ta inkongruencija, kao strukturno obilježje i dio šireg ugođaja epohe, ima jednu općenitu i načelnu dimenziju, a Foucault je u tom pogledu amblematska figura (s tim se Eagleton vjerojatno ne bi složio). Foucault nudi ugodan osjećaj pobunjeničtva spram raznih “represija” – “Razuma” i “prosvjetiteljstva”, “dijalektike” i “sustava”, moderniteta i znanosti, društvenih normi i (socijalne) države i sl. – dok istodobno pomaže normalizirati ideje koje su u osnovi konzervativne jer se u srži te pobune zapravo radi o odbacivanju jednakosti, dokazivanju nesvodivosti i nepremostivosti “razlike” i zagovaranju “instinkta” u raznim vidovima. U knjizi sam, uz ostalo, naznačavao upravo taj tip nietzscheovski mladokonzervativnog, odnosno foucaultovski postmodernog “radikalizma”, pobune koja je dio establišmenta, alternativnosti koja uređuje u (nacionalnim) akademijama, anarhizma koji ima podršku konzervativaca.

No taj obrazac obično ima i užu ili osobnu, ispod kože krvavu dimenziju. To da je Petković, kao advokat velikog relativista znanja i slobodoumnog kritičara discipline i nekusa znanje-moć, posegnuo za tekstualnom šibom i krenuo u mene utjerivati “znanje”, onaj spomenuti dopušteni skup predodžbi o njegovu branjeniku kakav vlada u našim disciplinama, samo je na prvi pogled kontradikcija. Zapravo je posrijedi prilično dosljedna nedosljednost za koju je Foucault također uzor s obzirom na nesklad deklarirane heterodoksnosti i *anything goes* pluralizma u odnosu na ortodoksnost obrane vlastitog lika i djela u praksi. Dok je, primjerice, izložen pozornici javnosti običavao govoriti o slamanju pendreka (diskurzivne) policije, u stvarnosti koja čeka iza kulisa nije se libio posezati za cenzorskim utjecajem kao odgovorom na kritiku. Baš zato jer izrasta iz sličnih takvih kombinacija nespojivih elemenata, Petkovićeve reakcija – ni po tonu ni po sadržaju – za mene nije iznenađenje. Ona je upravo takav spoj održavanja privida slobodoumnosti uz stvarno iskazivanje pravovjernosti, teorijski potpuno dosljedan izraz praktične nedosljednosti.

Na inkongruenciju kao ključnu karakteristiku ishodišne pozicije vezuju se dva dodatna opća obilježja Petkovićeve reakcije. On naime, očito potpuno iznerviran mojom kritikom Foucaulta, piše svoju invektivu prepunu omalovažavanja jer je jedna od svrha, a onda i jedan od problema, njegova napisa briga za baštinu imidža velike teorijske zvijezde. Baš zato što Petkovićeve reakcija u osnovi nije rasprava s ponuđenom interpretacijom, nego PR-operacija “kontrola štete”, on samo naizgled

raspravlja dok raspravu neprestano nadomješta obezvređivanjem moje upućenosti, pismenosti i sl.

Još jedno obilježje Petkovićeve reakcije je poza objektivnosti autoriteta. On nastoji ostaviti dojam neutralnosti i objektivnosti kako bi njegova apologija Foucaulta djelovala uvjerljivije. Održavanje tog privida nužno je baš zato što je njegova reakcija simulacija rasprave. No na gotovo svim razinama, od osnovnih tekstualnih detalja i preciznosti citiranja do najopćenitijih obilježja kvaziargumentacijske pozicije s koje mi upućuje prigovore, do izražaja dolaze pukotine koje omogućuju da se vidi što je doista posrijedi.

Serijski falsifikator

Poigravanje tuđim tekstom uklapanjem u drugi kontekst uobičajeni je dio polemičkih reakcija. Neću se zato ovdje pozivati na “izvlačenje iz konteksta”, jer nije samo u tome problem. Petković je naime nešto teži “slučaj” serijskog falsifikatora za čiji bi “prikaz” trebalo još više prostora i vremena u odnosu na ono koje je ovdje potrošeno. Zbog toga neću navoditi sve primjere falsificiranja, nego određen ilustrativan izbor. Potreba odabira vezana je uz to da je njegov prilog nepopravljiv, odnosno, u nedostatku bolje riječi, “neopovrgljiv”, ali ne u nekom sofisticiranom epistemološkom smislu (kakvim bi odzvanjao neologizam “irefutabilan”), nego u mnogo banalnijem – nemoguće ga je demantirati zbog gustoće falsifikata. Petković je doista u stanju u jednom odlomku krivotvoriti gotovo sve primjere koje spominje.

Dodatni razlog za selekciju, osim dakle Petkovićeve krivotvoriteljskog kapaciteta, vezan je uz to da ne želim svoj odgovor svesti na tehničko-tekstualnu razinu cjepidlačenja oko izvora i referenci. To je obično zamorno svima osim onome tko se brani od optužbi, a u konkretnom slučaju Petkovićeve osporavanja moje knjige čini mi se i sasvim izlišnim, i to iz barem dva razloga. Prvi je da sam izvore u knjizi navodio vrlo opsežno i precizno, a to na pojedinim mjestima, kada mu popusti omalovažavajući gard, priznaje čak i Petković. Drugi je vezan uz to da je moja knjiga Petkovića očito takla u mnogo dublji živac u odnosu na, u ovakvim situacijama, uobičajena mudrovanja oko toga da li sam nešto citirao kako Petković prikazuje ili ipak nisam. Izdvojiti ću zato, za početak, gotovo nasumično, samo nekoliko upadljivijih primjera iz niza raznovrsnih Petkovićeveih promašaja.

Petković mi, primjerice, zamjera otkrivanje tople vode u pogledu prevođenja riječi *pouvoir* (Petković, 2023, str. 169-170). Ono o čemu se zapravo radi je da u knjizi upozoravam na problem nedosljedne prevoditeljsko-uredničke prakse u prijevodu Foucaulta iz 2013. u kojem se isti termin na jednom mjestu pojavljuje kao “vlast”, a na drugom kao “moć”. Još jedna velikodušna potvora slijedi odmah u nastavku odlomka, a vezana je uz upotrebu i povijest termina “biopolitika”, kada Petković stvara dojam da taj termin pripisujem isključivo Foucaultu. Ne samo da

jedna od bilježaka sadrži eksplicitnu formulaciju o tome da se radi o prvim javljanjima termina kod Foucaulta, a ne o uopće ikad zabilježenoj prvoj upotrebi, nego u čitavom odlomku i pripadajućim bilješkama (str. 220-221 knjige) upućujem na upotrebe termina biopolitika u raznih autora i autorica. Dakako, sve bi to u knjizi pronašao netko tko nije maliciozan, kao što Petković očito jest.

Umjesto daljnjeg okapanja oko pojedinačnih pogrešnih citiranja, spomenut ću primjer u kojem je Petković nadišao standarde vidljive iz prethodnih ilustracija. Tu nije posrijedi montiranje mojih riječi, nego pripisivanje meni nečeg što je rekao netko drugi. Koliko god mi inače laskalo da me pomiješao s Janom Rehmansom (Petković, 2023, str. 177, bilj. 7),¹ još bi mi više značilo da me optužio za ono na što sam doista upućivao, a to je prilično rašireno i uobičajeno parazitiranje (u ovom slučaju Foucaultovo) na određenoj misaonoj tradiciji. Umjesto toga on dramatičnim tonom upozorava na “ničim potkrijepljenu insinuciju o plagiranju” koju pripisuje meni, premda je u knjizi i grafički zorno naznačeno da je to Rehmanssonova tvrdnja.²

Osim takvih primjera izravnih iskrivljenja u njegovu je reagiranju još niz mjesta koja ostavljaju potpuno pogrešan utisak zahvaljujući njegovim usputnim i ležernijim krivotvoriteljskim opaskama. U cjelini uzevši, takav tip “polemiziranja” teško je shvatiti drugačije nego kao podlost, odnosno “najbolje što mogu pretpostaviti”, kako se izrazio Petković, jest da se radi o kombinaciji podlosti i površnosti. Uglavnom, toliko o tekstualnoj preciznosti i filološkoj čestitosti Petkovića koji ne samo da vješto rearanžira, nego fabricira kolažiranjem, insinuirajući pritom insinuiranje, štoviše detektirajući kod mene sustavnu “sklonost insinucijama” (*ibid.*, str. 170).

Umjesto dakle da dalje izlistavam raznovrsna mjesta Petkovićeve niže tekstualne kritike (kao kad mi recimo zamjera izraz “kapitalna kazna” premda, kako je mogao naći ako već ne u rječnicima, onda makar kod njemu dragog Jacquesa Derridaa, “kapital” ima etimološke veze s glavom, a glava s dekapitacijom), izvući ću neke tipske poze koje on tokom svojeg napisa zauzima, a dio su njegovih kombiniranih taktika omalovažavanja i paradiranja vlastitim autoritetom.

¹ Dijeleći mi na tom mjestu packe u vezi s tretmanom Nicosia Poulantzasa, Petković upućuje na jedan članak (a našlo bi se još nešto literature) Boba Jessopa koji preporučuje kao “ozbiljnu” obradu. Na temelju takve kritike mogeg citiranja Rehmanssonove – očito neozbiljne – obrade očekivalo bi se od Petkovića, koji u svojoj reakciji na nekoliko mjesta citira sama sebe, nešto ozbiljnije. No, primjerice, u svojoj knjizi o Foucaultu, koju je dakle sam citirao (a bit će o njoj još nešto riječi kasnije), on Poulantzasa spominje ravno jednom, ako je vjerovati indeksu, i to uz referencu na isti taj Jessopov članak.

² Serijski falsifikator malo varira svoj modus operandi kada mi, primjerice, prigovara u vezi s citatom iz knjige Donalda Sassoono (“postavlja se pitanje zna li Šporer što o tome?”), pri čemu nije jasno što je sporno – sadržaj Sassoonove konstatacije ili moje upućivanje na Sassoono (Petković, 2023, str. 175).

Stilski mačak

Osim falsifikatorskog montiranja i “kreativnog” citiranja Petković se u svojoj “recenziji” poslužio uvriježenim manevrom potkopavanja kredibiliteta. Glavnina njegove pisanije je primjer *ad hominem* kvaziargumentacije – koju zamjera meni, ali, dakako, dozvoljava sebi – baš kao u kakvoj napetoj hollywoodskoj sudskoj drami u kojoj se osporava kredibilitet svjedoka jer je, recimo, alkoholičar. Samo što u ovoj Petkovićevoj litaniji izostaje napetost sudske drame, a preostaju tek poze u maskeradi nalik na Foucaultov intervju pod maskom, s tom razlikom da ovdje glavnu ulogu ne igra maskirani filozof, nego cenzor pod krabuljom stručnjaka.

Doduše, na nekim se mjestima pojavljuju pohvalne Petkovićeve konstatacije o mojem radu, na prvi pogled suprotne općem potkopavanju kredibiliteta, no one su najčešće uvedene po obrascu greenblatovske integrirane subverzije – uvede se pozitivna misao koja odudara od cjeline samo kako bi se brzo odagnala i poništila. Tako Petković ocjenjuje moj poduhvat čitanja Foucaulta “u određenom smislu impresivnim”, samo da bi dodao “ali u osnovi promašenim” (*ibid.*, str. 178), ili pak kaže da je moj pristup akribičan (“Autor pokazuje visoku razinu poznavanja materije kojoj pristupa akribično” [*ibid.*, str. 168]), samo da bi cjelina njegova napisa pokazala da je posrijedi nesolidan fušeraj (“povjesničari bi bez sumnje prepoznali Šporerov kontekstualni rad kao tanak i ideologiziran” [*ibid.*, str. 175]). Takva “priznanja” tek su lukava simulacija objektivnosti koja bi trebala navesti čitatelje da pomisle kako čitajući Petkovićev prilog pred sobom imaju odmjeran sud upućenog znalca.

Jednu od poza koju dakle u svrhu potkopavanja mojeg kredibiliteta zauzima autor te pseudorecenzije moglo bi se označiti kao superiorno-posprdnu ekspertizu “stilskog mačka”. Primjerice, Petković mi zamjera “stilsko izivljavanje” (*ibid.*, str. 170), odnosno hoće reći neznanstveni pristup, a na pojedinim mjestima upućuje me na to da bih trebao pisati pristojnije, ne koristiti izraze poput “džeparenje” ili “krparenje” (*ibid.*). Pritom mi Petković, praktički istodobno, zamjera malograđansko držanje (*ibid.*, str. 171), što bi valjda trebalo sugerirati nekakvu moju moralizatorsku “pristojnost” koja se licemjerno nad nečim navodno skandalizira.

Treba uočiti ponovno javljanje inkongruencije, ovdje u vidu napukline između nonkonformističkog Petkovića, onog koji je sklon razdrmanju konvencija i koji mi zamjera malograđanštinu, i konformističkog Petkovića, onog koji u isti mah inzistira na konvencijama pa iznosi “prigovor zahuktalom stilu koji prelazi granice prikladnoga” (*ibid.*). Dapače, on ne samo da smatra da su moji izrazi nepotrebno nepristojni spram Derridaa ili Foucaulta, nego moj jezik naziva “tabloidskim” (*ibid.*), a općenito je moj pristup, na pojedinim mjestima, potonuće u “puko tračanje” (*ibid.*, str. 177). Ironično je pritom da je Petković – inače poznavatelj Jamesa Millera – koji ne pokazuje negativan stav prema Millerovu tumačenju Foucaulta, kliznuo u to

da upotrebljava kvalifikacije slične onima kakve su upotrebljavane u prigovorima Millerovoj biografiji Foucaulta.

Osim rezervi prema mojem stilu, Petković usputno iznosi i zamjerke oko količine pažnje posvećene pojedinim temama, pa mi tako uz čuđenje zamjera što se nisam detaljnije pozabavio najnovijom aferom i optužbama Guya Sormana na Foucaultov račun (*ibid.*, str. 171). Treba podcrtati kako se ne bi izgubilo iz vida koji trik izvodi Petković – njegova zamjerka nije da sam nešto prešutio, nego da sam to trebao detaljnije razraditi, a to što nisam, dokazuje da sam licemjerni moralizator. Što god on pokušavao takvim “komentarima”, u knjizi se općenito nisam bavio Foucaultovim skandalima zato što se moja kritika ne temelji na bavljenju Foucaultovim seksualnim životom premda Petković upravo to sugerira, pogotovo u vezi s, kako navodi, “outanjem”.

U tom pogledu radi se o jednom od perfidnijih slojeva njegove “kritike”. Petković naime tvrdi da “komesarskim manevrom” Foucaultu zamjeram neizlazak iz ormara (*ibid.*). U stvari “insinuira”, kako bi to on rekao, da je moja pozicija prikriveno ili čak otvoreno homofobna. Dakako, ne treba posebno napominjati da je Petković, provodeći gradaciju moje navodne homofobije s nekoliko citata, “kompleksno” i “suptilno”, kao prekaljeni falsifikator, svojim škarama potpuno preokrojio dojam i svoj optužni prijedlog opremio skandaliziranjem nad meni “pripisanom” skandalizirajućom svijesti (kaže on da iznosim “zgražajuću osudu”).

Ovakva vrsta “kritike” nameće pitanje ima li njezin autor naprosto problema s razumijevanjem i koncentracijom prilikom čitanja ili namjerno promašuje poantu? Općenito bi za adekvatan opis Petkovića trebalo uvesti kategoriju analize teksta koja bi se zvala “nepouzdana čitatelj”. Akcent moje kritike uopće nije na tome je li Foucault trebao javno iskazivati svoju homoseksualnost. Foucault je imao stotine legitimnih razloga zašto da odabere nedeklariranje. Ono na što ja upućujem je razmak između slike i stvarnosti, raskorak imidža i historije. Na jednoj strani je “parezija” i slika beskompromisnog i hrabrog govornika istine, “sveti Foucault” kako ga svojim naslovom u zvijezde kuje David M. Halperin, i to upravo u vezi s *gay* emancipacijom, a na drugoj je strani biografska prozaičnost i konkretna stvarnost u kojoj se Foucault, poput tisuća drugih anonimnih žrtava homofobije, od nje branio nedeklariranjem. Uostalom, zato baš na tim mjestima u knjizi i upućujem na Davida Maceya, autora druge i manje kontroverzne anglofone Foucaultove biografije, koji detaljnije ukazuje upravo na razliku pristupa Foucaultove generacije i one mladih aktivista.

Dakle, osim malicioznosti i površnosti spomenutih izravnih iskrivljenja, u Petkovićevom pamfletu čitav je niz prigovora kojima on propisuje izbor stila, pristupa i količine pažnje posvećene nekim temama. Umjesto da gubi vrijeme na to djelovanje u svojstvu nepozvanog urednika i neovlaštenog inspektora za šund, preporu-

čujem mu neka napiše knjigu u kojoj će – koliko god detaljno želi – obraditi sve Foucaultove tabloidne afere u stilu koji smatra “prikladnim” i na način koji smatra “pogođenijim pristupom Foucaultu danas” (*ibid.*, str. 172).

Dežurni foucaultolog u filijali

Još jedan modus potkopavanja moje upućenosti i stručnosti tiče se izvora i službenja izvorima. Petković tako svako toliko navodi kako sam trebao uvrstiti još ovu ili onu knjigu ili članak. Dakako, osim što se radi o pokazivanju mišića, to implicitno znači da literatura kojom sam se služio većinom nije adekvatna. To su situacije u kojima Petković gotovo neprimjetno prelazi u drugu ulogu, navlači togu opasanu teškim lancem autoriteta i zauzima strogu katedarsku pozu. Naime, zamjerajući mi što nisam citirao neki posebno značajan naslov, Petković špila velikog profesora koji mladog kolegu ruši na ispitu upućujući ga na još pet jedinica literature nakon kojih se može javiti za ozbiljan razgovor na idućem ispitnom roku.

Kruna takvih prigovora je Petkovićevo zlorado sugeriranje mojeg pasivnog službenja izvorima. Na takvim mjestima također je vidljivo da su njegove taktičke pohvale dio cjelovite strategije pokude, odnosno ono što se čini kao priznanje zapravo je omalovažavanje. Tako Petković kaže: “Doista, u hrvatskim pa ni u regionalnim okvirima, koliko mi je poznato, ovakvo čitanje nije ponuđeno” (*ibid.*, str. 169). No nakon toga slijedi šišanje bibliografije izvora kojima sam se služio na komplet od nekoliko knjiga, a nabranje se zaključuje odgovorom na postavljeno pitanje o tome što čitatelji dobivaju mojom knjigom: “Ne previše” (*ibid.*).

U istom tonu Petković ističe da je jedini doprinos moje knjige “sretna činjenica” da je objavljena na jeziku ove male nacije (*ibid.*), a za njezinu općenitu karakterizaciju upotrebljava jedan *fancy* teorijski naziv – “metabiografija” (*ibid.*, str. 161). Pritom su formulacije, kao u citiranom odlomku, često uobičajene tako da “insinuiraju” – a insinuira onaj koji kod mene detektira sustavnu “sklonost insinucijama” – kako nisam nadišao pasivno reproduciranje izvora, što implicira da sam sjedeći u “regionalnim okvirima” više-manje prepisivao s tog užeg popisa obavezne literature na stranim jezicima. Tek čitanje *Arheologije znanja* Petković ističe kao “kvalitetno egzegetsko mjesto” (*ibid.*, str. 168), no – ponovno pokuda kroz pohvalu – to je istaknuto kao jedno od malobrojnih, štoviše jedino “izvorno” mjesto u mojoj knjizi.

U cjelini uzevši, Petkovićevo upućivanje na navodno nezaobilazne izvore prilično je nezrelo i provincijalno šepurenje između ostalog i zato što postoji još niz knjiga i komentara o Foucaultu koje se može uzeti u obzir. No osim toga Petković se u tom napadnom razmetanju literaturom spotaknuo o poantu koju je htio iskoristiti za sugeriranje mojeg pasivnog prepričavanja, odnosno prepisivanja. Moja pozicija je naime u jednom trenutku prestala ovisiti o količini izvora kojima sam se služio, jer sam postupno došao do određenog kuta gledanja na Foucaulta koji je za Petko-

vića toliko iritantan. Zbog toga tri nove knjige i dva zbornika o tome da je, primjerice, Foucault zapravo kriptomarksist – samo što neki od nas to ne razumiju – neće promijeniti moje mišljenje da su Foucault i marksizam kao ulje i voda. Jednako je tako malo vjerojatno da će još jedna knjiga koja dokazuje da je Foucault kritizirao neoliberalizam (uz tri ili pet postojećih) promijeniti moje mišljenje o tome da nije, ili da se u pogledu tog odnosa spram neoliberalizma zapravo radilo o prikrivenoj kritici, kad ja baš u znatnom dijelu knjige nastojim dokazati suprotno, naime to da se Foucault sasvim uklapao u generacijski (neo)liberalni zaokret u tadašnjem Parizu (kako dokazuju neke druge knjige i njihovi autori). Petković to nikako ne uspijeva shvatiti, vrti jednu od ploča iz džuboksa adoracije Foucaulta i još me mudro podučava – valjda doista misli da za to nisam nikad čuo premda je to jedan od glavnih klišeja Foucaultovih zagovornika koji on papagajski ponavlja – da bavljenje nekim idejama ne znači njihov “zagovor” (*ibid.*, str. 172).

Velika količina objeda i još veća doza podcjenjivanja kojom se Petković obrušava na moju knjigu služi tome da ukaže na moju nekvalificiranost za kritiku (unatoč ponuđenih petstotinjak kartica analize i interpretacije pročitano), što u prijevodu znači da bih se po mišljenje trebao javiti, ako već ne dežurnim foucaultolozima u centrali, onda makar lokalnoj filijali na studiju politologije, tj. njemu izravno. Budući da nisam preuzeo misaone doznake, on moje mišljenje nadomješta svojim referencama i to se prilično dobro vidi na nekim mjestima. Primjerice, u pogledu Foucaultove iranske epizode njegove su opaske takve da ne govore zapravo ništa o sadržaju mojeg tumačenja Foucaultovih članaka iz Irana u doba islamske revolucije. Iako sam se u knjizi pozabavio i tekstem i kontekstom i antiprosvjetejskim “subtekstom” tog Foucaultova izleta, zauzvrat nisam dobio mnogo više od nešto ironije i paušalne negativne ocjene, i, naravno, uputnice na adekvatan naslov (*ibid.*, str. 165, 168).³

No uz sve dosad spomenuto – Petkovićeva falsificiranje, malicioznost, čitanje bez razumijevanja, šepurenje i sl. – ostaje ipak još jedno pitanje za njega. Naime, ako sam tek navodio “prožvakana” opća mjesta (*ibid.*, str. 163), kako doslovce kaže Petković okuraživši se na malo stila koji bi kod mene smatrao neprimjerenim, to jest prepisivao, to jest plagirao već poznate stvari bez vlastita gledišta, ako sam samo javio vijesti koje nešto sporije putuju u ovu našu regionalnu zabit, zašto onda toliko njegove pljuvačke na tolikom broju kartica kojima obezvređuje to puko reproduciranje – valjda zato da “domoroci” iz regije ne doznaju što se zbiva u bijelom svijetu?

Petković može slobodno izvući sve moguće citate kojima će dokazivati suprotno od mene (premda, kad bolje razmislim, nisam baš siguran hoće li doista pronaći

³ Inače, ovo posljednje mjesto je još jedan primjer Petkovićeva falsificiranja, jer u mojoj knjizi je iranska epizoda u funkciji ukazivanja na Foucaultovu nekonzistentnost.

takve citate ili će ih, kao kad citira iz moje knjige, jednostavno napakirati). Ključno je ipak i na ovim primjerima uočiti da Petković u svojem žalbenom podnesku ne raspravlja, nego dokazuje da sam bazično neinformiran, dogmatičan, radikaln (ili što ga već na pojedinom mjestu smeta), ali, najvažnije od svega, nekompetentan.

Knjige za žvakanje

To nas dovodi do još jednog problema u pogledu Petkovićeve poze “šepurenja”, naime toga da su njegove zamjerke u vezi s uvrštenom ili izostavljenom literaturom prilično arbitrarne. Mikroilustracije su brojne, od njegova upućivanja na pojedinačne naslove u vezi s pojedinim temama o kojima, dakako, ima raznovrsne literature do njegova općenitog prešućivanja da citiram čitav raspon autora i autorica koji su više ili manje (i ideološki i stručno) heterogeni. Tako osim onih koje spominje u svojoj reakciji, a koji su kritični spram Foucaulta i s kojima se slažem, u knjizi ima i onih koje Petković sasvim “zaboravlja” spomenuti, koji su u manjoj ili većoj mjeri afirmativni spram Foucaulta, a s kojima se ne slažem i to ne skrivam. Štoviše, Petković ne samo da sasvim prešućuje neke naslove koji se pozitivno odnose prema Foucaultu, a koji su također dio onog mogeg kompletića (npr. knjigu spomenutog Halperina izostavio je prilikom katalogiziranja premda na nju upućujem na brojnim mjestima), nego malicioznom pomnošću oblikuje dojam kako sam se u tom prežvakavanju – odnosno, što “insinuira” Petković, u prepisivanju – služio isključivo naslovima (dapače jednim jednim) koji su negativno intonirani spram Foucaulta (*ibid.*, str. 161).

Petković također prešućuje da u knjizi jasno napominjem da moj pristup nije pregled cjeline Foucaultova opusa, kao što prešućuje da upućujem na postojanje valova recepcije Foucaulta, dapače upućujem na to da postoje praktički nepovezani krugovi recepcije Foucaulta. Dakle, koliko kaže, Petković još i više, ako već ne slaže, onda bar pristojno – i stilski prikladno – prešuti, a te su njegove “elizije” očito u funkciji pokazivanja moje jednostranosti koja bi, uz stalno ukazivanje na moju nekompetentnost, trebala diskvalificirati moju kritiku.

Spomenut ću još dva primjera u vezi s literaturom i to baš zato što dosta dobro pokazuju koliko je Petkovićevo šepurenje arbitrarno (uz to što je i maliciozno), slično kao što je njegovo citiranje (iz namjere ili nepažnje?) neprecizno ili nepotpuno. Jedan se primjer tiče poduke dežurnog foucaultologa Petkovića o knjizi Jacquesa Bideta. To je knjiga koju sam imao u rukama, počeo s čitanjem i – odustao. Bidetova knjiga je prije svega, po mojem shvaćanju odnosa Foucaulta prema Karlu Marxu (a na to sam potrošio dosta stranica knjige), dio stereotipne zablude i šezdesetosmaške nostalgije koju pothranjuju i pronose althusserovci, i nekadašnji Foucaultovi prijatelji, poput Étiennea Balibara. Inače, za to tzv. marksificiranje Foucaulta potrebno je, uz ostalo, potisnuti iz sjećanja Foucaultovu recenziju knjige Andréa Glucksmanna

iz 1977. U knjizi citiram samo jedan ilustrativan odlomak u kojem Foucault sasvim nedvosmisleno na jednom kraju idejno-kronološkog lanca postavlja Marxa, a na drugome Gulag kao neminovni ishod. U odnosu na sredinu 1960-ih i Foucaultovo strukturalističko odbacivanje marksizma kao anakronizma, dodana vrijednost druge polovice 1970-ih je zaoštravanje njegovih formulacija koje su sročene u stilu najsirovije hladnoratovske propagandne retorike. Nimalo suptilno za tako kompleksnog mislioca kao što je navodno bio Foucault, i nimalo intertekstualno kako priželjkuju svi oni koji vjeruju u konstantni i “tihi”, ali “produktivni” dijalog Foucaulta s marksizmom. Uglavnom, Bidetovu sam knjigu zaobišao zato što sam tendenciju “marksificiranja Foucaulta” naznačio i bez nje. Pored toga, ta je knjiga od onih koje su, parafrazirajući Francisa Bacona, unatoč žvakanju teško probavljive.⁴

Drugi primjer je knjiga samog Petkovića (da se sad ja kao optuženik malo pozabavam kredibilitetom tužitelja). Ona mi se, poput Bidetove, u prelistavanju činila prilično neprobavljivom – hvalospjevna po osnovnom tonu, po stilskim pretenzijama “žizekowska” (kako sugerira sam stilist Petković), sklopljena od članaka i tema od kojih su neke prilično nepovezane (razne poveznice, npr. književnosti i Foucaulta, često se slabo mogu pokopčati iako su one Petkoviću, kao intermedijalnom interpretatoru književnosti i filma koji je eto završio na departmanu za politologiju, izgleda jasne), a jedan je nastao u asimetričnom “koautorstvu” (radi se o diplomskom radu studenta kojem je Petković bio mentor i koji je prerađen u članak za stručni časopis da bi na kraju završio u njegovoj knjizi). Uz toliko drugih knjiga činilo mi se izlišnim boriti se s tim galimatijasom, defileom autorovih opaski o svemu i svačemu, od *Hladnog piva* do Vladimira Putina, od Metallice do Osame bin Laden (u jednom dahu asocijativnog mitraljiranja povezuju se, primjerice, Karl Marx i Lady Gaga, što je, dakako, bolje od povezivanja Marxa i Gulaga), pa sam na tu knjigu uputio kao na činjenicu u našoj maloj akademskoj i intelektualnoj sredini. Unatoč različitim upadicama (poglavlja su naime prošarana “ekskursima”, kako ih stručno označava Petković) sam ju je autor preporučio kao surogat za internu upotrebu u domaćem okruženju u kojem “može igrati ulogu uvoda u Foucaulta kojemu do danas na hrvatskom jeziku nije posvećena slična monografija” (Petković, 2018, str. 15).⁵ On je skromno zaboravio da doda kako je, zbog njezina “pomalo idiosinkrazijskog načina”, prilično teško zamisliti da bi itko, bilo na hrvatskom bilo na nekom drugom jeziku, uspio sastaviti sličnu monografiju posvećenu Foucaultu.

⁴ Čak i Petković, dok ga preporučuje, stidljivo naznačuje Bidetov “pomalo idiosinkrazijski način”, što je, dakako, uljepšavajući eufemizam (Petković, 2023, str. 177).

⁵ Usput rečeno, u Petkovićevo sustavno stvaranje dojma o mojoj bazičnoj nepismenosti i sklonosti greškama uklapa se i njegovo slavodobitno signaliziranje pogreške u pisanju u mojoj knjizi (“Bourdieu” umjesto “Bourdieu”). Dakako, takve se greške događaju svima, pa se tako, recimo, i u Petkovićevoj knjizi može naići na pogreške u pisanju (npr. “Claude Levi-Strauss”).

Općenito uzevši, Petkovićeva recenzija ima narav (samo)reklamnog letka, jer njegove uputnice i zamjerke oko literature – uz obezvređivanje moje knjige – i nemaju baš neki drugi smisao osim konstantno podsjećati na to da je on zapravo ovdje autoritet i ekspert koji sve odavno ima u malom prstu. U tom pogledu indikativan je i njegov komentar i tretman mojeg razumijevanja spominjanog Millera. Petković naime “insinuirá” da simuliram poznavanje Millera. On pak ima navadu u knjizi citirati svoju seminarsku komunikaciju s Millerom ili pak “izvore” poput usmene komunikacije s još nekim njujorškim profesorima (uz naveden datum kao ovjeru autentičnosti takvih komentara). Bilo kako bilo s provjerljivošću i točnošću takvih izvora, u odnosu na njihov denotativni sadržaj mnogo su važnije njihove konotacije koje služe upravo tome da domaće čitatelje iz regionalne provincije uvjere u Petkovićevu relevantnost u internacionalnim krugovima poznavatelja Foucaulta. Treba pritom uočiti ponovno javljanje specifičnog oblika inkongruencije – citiranje metropolitanske komunikacije neprovjerljive autentičnosti ima efekt podcrtavanja Petkovićeve autentično provincijalne perifernosti.

Uglavnom, moglo bi se dalje o izvorima i literaturi unedogled zato što je to igra bez granica, a Petković pritom igra “foul play”. Osvrnut ću se zato samo kratko na još jednu pozu potkopavanja mojeg kredibiliteta. Priručno bi se mogla nazvati prigovorom spram “rijetke juhe” u stilu gastronomsko-enoloških stručnjaka. Naime Petković mi zamjera izostanak pravog “gustog” opisa, što se nadovezuje na njegov izrazito znanstven dojam na temelju kojeg, kao originalni mislilac i međunarodno afirmirani stručnjak, tvrdi da se kod mene “lako može detektirati (...) izostanak” erudicije (Petković, 2023, str. 175). Ti su njegovi prigovori ponovno inkongruentan spoj privida relevantnosti i sadržajne irelevantnosti. Moja knjiga donosi drugačiju interpretaciju (a ne nepoznatu građu), i to služeći se isključivo prethodno objavljenim podacima i provjerljivim izvorima. Zbog toga uopće nije jasno što mi točno zamjera Petković. Je li problem moja zanatska nesolidnost pa sam nešto izmislio (poput Foucaulta) ili naveo netočno (poput Petkovića) iz literature kojom sam se služio u “prožvakavanju” već poznatih stvari? Ili je problem to što u interpretaciji nisam neutralan, pa onda moju poziciju – na koju nisam pao s Marsa, nego sam do nje došao pješice kroz literaturu – treba prikazati kao “jednoulje” kako Petković to nastoji risanjem karikaturalnog portreta u kojem se moja sirova nekompetentnost savršeno stapa sa slijepim dogmatizmom?

Isprazni je retoričar Petković (a stilistički je stručnjak popis figura nadopunio kategorijom “šporerovske antiteze” [*ibid.*, str. 164]), baš poput Foucaulta, alergičan na dijalektiku. On naime ne može shvatiti da je moja pozicija kvalitativno drugačija baš zbog toga što je određena količina informacija dovela do njihove sublimacije u kvalitativno novi stadij.

Bauk komesara

Pored osporavanja mojeg kredibiliteta i hvastanja vlastitim autoritetom, još jedna taktika kojom se Petković obilno služi sastoji se od skretanja pažnje. To je rola sajamskog švercera, šibičara koji vrti lončice i čeka da mušteriji, koja pogađa ispod kojeg lončića se krije loptica ili kovanica, popusti pažnja. Tako Petković, kojeg poprilično sekira moje citiranje Györgya Lukácsa, uspoređuje Lukácsa i Foucaulta nastojeći pokazati da je Lukács bio mnogo veći oportunist, dakle puno gori lik od Foucaulta, dakako istodobno mi time zamjerajući pozivanje na Lukácsa (uzgred govoreći, Petkovićevo pisanje formule o klasi po sebi i za sebe na njemačkom neodoljivo podsjeća na “völkisch” aromatiziranu opasku Martina Heideggera o tome da Francuzi kada počnu misliti progovaraju njemački – tako i Petković prelazi na njemački kada hoće ostaviti dojam da misli).

Kad je Petković već načeo tu temu, i to vjerojatno na Foucaultovu štetu, treba imati u vidu da je Lukács bio u nekim neusporedivo težim situacijama (od boravka na fronti u vrijeme mađarske sovjetske republike i rada u ilegali nakon njezine propasti do hapšenja od strane NKVD-a uoči II. svj. rata). Petković pak iz konteksta orbanizma kasapinski trga osvrt nedavno preminulog G. M. Tamása na uklanjanje spomenika Lukácsu, samo kako bi iz njega izvukao Lukácssevo “samokritiziranje po diktatu Partije” (*ibid.*, str. 176). E sad bih se ja mogao, baš poput Petkovića (“postavlja se pitanje zna li on što o tome?”), izrugivati nad tom njegovom jednom referencom iz obilja literature o Lukácsu. No neću to učiniti, kao što neću ponavljati promašenu Foucaultovu gestu povodom zbivanja iz '68. kada je, uspoređujući žrtve studenata u Tunisu i u Francuskoj, umanjivao ove posljednje, što Petković djelomično ponavlja mobilizirajući svoju znanstvenu ekspertizu za procjenu Lukácsseva “sasvim konformističkog konformizma” (*ibid.*). Za razliku od Petkovića u knjizi se nisam upuštao u takvo cjenjkanje. U njoj spominjem da se Foucault – kao intelektualni “celebrity” – često kretao u društvu filmskih i ostalih diva, intelektualne i političke elite, što mu je pružalo određenu zaštitnu auru kakvu “obični” aktivisti često nemaju. No bez obzira na to, aktivističke Foucaultove situacije primjeri su pozitivnog angažmana kojem nigdje u knjizi nisam umanjivao vrijednost. Moja kritika uopće ne počiva na osporavanju Foucaultova aktivizma u raznim situacijama,⁶ kao što ni Petkovićevo osvjetljavanje Foucaultova obraza ne bi trebalo počivati na ocrnjivanju Lukácsa. Naime, čak i da je točno ono što u vezi s Lukácssem sugerira Petković, važno je uočiti da pasusima poput onog o “coming-outu” ili ovog o Lukácsu – a to su “drž’te lopova” pasusi – zamagljuje stvari, skreće pažnju i navodi na to da pričamo o nečem drugom ili o drugima, a ne o Foucaultu.

⁶ Petković možda misli da ne laže, ali svakako iznosi neistinu kada tvrdi da “za okretanje Foucaulta tom žanru aktivizma Šporer ima samo negativne riječi” (Petković, 2023, str. 176).

Ipak meni osobno najzanimljivije skretanje pažnje dogodilo se na onim mjestima na kojima se Petković izravno pozabavio mojim uvjerenjima. Te su Petkovićeve aluzije i spekulacije izrazito poučne i dragocjene jer se upravo na takvim mjestima, osobito prema kraju njegova dopisa, kada otpadne smokvin list, pokazuje gola narav onog što se na početku, prije razodijevanja, dok još podsjeća na recenziju, možda i moglo zamijeniti za prilog u kojem navodno ozbiljan autor navodno stručno polemizira s mojom navodno nadri-interpretacijom.

Primjerice, pitajući se iz koje to pozicije iznosim “kritiku izostanka radikalizma”, Petković zabrinuto dodaje:

Ili je potrebno nešto “žešće”, primjerice, je li Pol Pot dovoljno radikalna, a slanje na preodgoj na selo dosljedno radikalna politika izgradnje komunizma na maoističkim osnovama? (*ibid.*)

Petković malo dalje daje i odgovor, tepajući mi podrugljivo kao komesaru s departmana za literaturu koji “izriče presudu” Foucaultu:

Najbolje što mogu pretpostaviti jest da je izriče svojevrzni politički komesar s departmana za književnost, a s afinitetom prema marksističkoj literaturi koja kritizira “neoliberalizam”. (*ibid.*)

U istom štimungu u kojem se danas obično spominje situacija u Sjevernoj Koreji (rjeđe Kambodža 1970-ih) rafinirani se stilski sladokusac Petković utječe izlizi-zanoj profilnoj slici mrkog i ozbiljnog komesara zaduženog za idejno-političku djelatnost na departmanu, koji je naravno (a što drugo) nepismeni diletant, i još k tome (da kompozicija bude potpuna) homofoban. Nema što, uzoran fotorobot staljinista.

Prvi uočljivi problem takvih usporedbi – osim opet inkongruentne kombinacije odvažnog služenja provjerenim otrcanostima – nalazi se također ponovno u Petkovićevom švercanju teme i promašaju poante, namjernom ili slučajnom. No unatoč šibičarskom triku ne treba izgubiti iz vida da je pravo pitanje je li Foucault (bio) doista ili navodno radikalna? Izrugujući se mojem citiranju Ellen Meiksins Wood i drugih autora ili autorica, opet kao da to samo po sebi, automatski diskvalificira moje ili njihove prigovore (Petkoviću je dovoljno spomenuti nečije prezime pa da mu to bude povod za citatno cerekanje koje podvaljuje pod protuargument), on baždari busolu plašenjem “žeščim” mjerama i pušta dim (a i vjetrove zbog kojih mene ismijava), dok umiruje sama sebe ustrajnim ponavljanjem kako je ipak u osnovi s Foucaultom sve u redu jer se ja, sklon komesarskim manevrima, zalažem za preodgoj na selu.

Ipak iza tog halabučenja, plitkog izrugivanja i frivolnog širenja stvarne moralne panike pred fiktivnim nadiranjem crvenih kmera proviruje pak njegovo krupnije logičko-metodološko švercanje. On naime jednom rukom odbacuje “dvostruko” ili “dvojno čitanje”, kontekstualni pristup te, zagovarajući čisto filozofske račune

(“jednom kada uzmemo Heideggerovu filozofiju kao filozofiju” [*ibid.*, str. 175]), uvodi “stari Popperov prigovor sociologiji znanja” retoričkim pitanjem “Ne stoje li ili padaju nečiji argumenti neovisno o tome odakle su došli” (*ibid.*, str. 174). Istodobno, dok mušterije ne paze, on sve to drugom rukom kradomice krši. Iz takta ga naime najviše izbacuje vrlo određena literatura, čija filozofija očito nije dovoljno čista da bi se uzimala “kao filozofija”, a mene prijekorno upozorava da bih o svojoj političkoj orijentaciji ipak “morao (...) položiti račune” (*ibid.*, str. 176) (onda je izgleda, prevedeno natrag s popperovskog i foucaultovskog, ipak bitno tko govori).

No ima još gnoseološko-ontoloških problema kod Petkovića koji ga sustižu dok se on zabavlja švercanjem jedne teme pod drugu. Tako on prvo otpiše moju kritiku Foucaultova nietzscheovskog perspektivizma, da bi se onda ipak malo složio sa mnom (“Kod Foucaulta se doista mogu naći [...] perspektivistička uporaba istine, kao i razna relativistička pretjerivanja”). No dok se još slaže sa mnom, ipak se sa mnom neće sasvim složiti u vezi s relativizmom kod Foucaulta (“no on je, u krajnjoj liniji, prešutni realist”), da bi se na kraju definitivno ne složio sa mnom, ali tako da mogućnost “Millerova čitanja Foucaulta kao radikalnog mislioca” izvodi iz tog Foucaultova “prešutnog realizma”⁷ (tu bi Petković sigurno dometnuo SIC!). Sve u svemu derridaovski vrtoglava igra kombinatorike (ne)slaganja.

Dodatak tom (ne)slaganju sa mnom, ali tako da se ipak (ne) slaže sa mnom je, u krajnjoj liniji, i ono što Petković (prešutno?) poručuje karikiranjem, uz lagan dašak plašenja radikalnošću “druga političkog” koji evo samo što nije repetirao i sjeo na traktor pa krenuo s kolektivizacijom i likvidacijom protivnika. Smisao tog kontrasta spram komesara valjda je bio taj da Foucault (prešutno?) ipak nije radikal, nego realist. Doista, u knjizi sam (preživakavajući) nastojao ukazati upravo na Foucaultov – naučio sam napokon kako se to ispravno kaže – metodološki i politički “prešutni realizam” (dok sam pisao knjigu, nisam se sjetio ničeg boljeg od “konformizma” koji Petkovića toliko vidno smeta).

Pored metodoloških Petkovićevih problema u koje upada dijeleći lekcije o “dvojnomo čitanju”, treba obratiti pažnju na skretanje pažnje kojim se ponovno služi. I opet, kao i u prethodnim primjerima, nebitni su razlozi ili opravdanja, Foucault je mogao biti što god je htio i kad i koliko god je htio – aktivist, oportunist, degolistički “vladin aparatčik” (Halperin, 1995, str. 159), distancirani maoist (Macey, 2019, str. 300, 308), “prešutni realist”, otvoreni pobornik “druge ljevice”, anti-marxist ili (neo)liberal. Bitno je da postoji nesklad između Foucaulta kao “ikone radikala”, usamljenog pobunjenika koji hrabro pliva protiv struje i dominantnih ideja, i historijske realnosti u kojoj je ne samo politički neuhvatljiv nego je krajem 1970-ih još

⁷ Svi citati na istom mjestu (Petković, 2023, str. 173). Premda nije sasvim zameo tragove citiranja u vezi s tom oznakom, Petković je u svom osvrtu ipak uvodi tako da se doima kao njegova.

jednom (kao i dio pariške scene raznih generacija) lako i krotko promijenio gledišta u skladu s društveno-političkim realno postojećim sistemom.

Dok Petković parafrazom izreke koju se pripisuje Voltaireu grandomanski “*in-sinuira*” kako moja knjiga želi zatrti Foucaulta, moj je zadatak bio ipak jednostavniji. Naime uz pomoć literature u kojoj se već javila takva vrsta kritike nastojao sam ukazati na to da je prava mjera radikalnosti postmodernih mislilaca – a među njima je Foucault jedan od onih s najvećim zaslugama – asistiranje neokonzervativnoj restauraciji koja se dogodila od kasnih 1970-ih. Čak i nema ironije povijesti u tome da je postupna implantacija ideja koje su slovile za kritiku koja oslobađa (od “Razuma”, prosvjetiteljstva, humanizma i sistema) bila tek priprema za otkrivanje (u slučaju Foucaulta i suvremenika) tople vode liberalizma, panaceje tržišta i povratka prethodno odbacivanim “ljudskim pravima”.⁸ To je efektno i jezgrovito sažeo Aj-jaz Ahmad, jedan od autora kojima se Petković onako slatko podsmjehuje, napomenom kako su radikalni mislioci poput Foucaulta kritizirali razne “metapripovijesti”, ali onu najveću među njima, sveobuhvatnu i, što je ključno, također itekako represivnu nisu dovodili u pitanje.

Jedna od svrha otud je bila pokazati u kojoj mjeri su ideje, koncepti i modeli bili na dnevnom redu epohe, dakle ne nešto što je Foucault uvodio i izmišljao misleći navodno izvana, nego što se od ideja u to vrijeme “vrtilo” u Parizu i u čemu je Foucault participirao misleći sasvim iznutra. Utoliko je ona Petkovićeva opaska o tome da se iz moje knjige ne može dobiti nikakva “sugestija” osim da je Foucault “kriv za širenje neoliberalizma” (Petković, 2023, str. 178) ne samo predvidivo i podrugljivo maliciozna nego još i više od toga zadivljujuće tupavo promašena.

U vezi s atmosferom renesanse liberalizma – postmarksističkog povratka na predmarksizam (evo još malo Meiksins Wood i Ahmada koliko god Petkoviću išli na jetra) – za mene je bio interesantan Pierre Rosanvallon, ali ne zbog onog što mi (ponovno ili maliciozno ili površno ili oboje) pripisuje Petković (*ibid.*, str. 170), naime to da optužujem Foucaulta za plagiranje, i da sam pritom vrlo perfidan. Ne znam kako da to kažem jasnije – doista mislim ono što sam u knjizi napisao, a ne ono što Petković zlobno tvrdi da sam mislio pišući (on foucaultovski zna bolje od autora). Naime mene doista nije zanimao *copyright* nad pojedinim idejama ili konceptima i nije mi na kraju bilo bitno dokazivati je li nešto smislio veliki i poznati Foucault ili netko od njegovih asistenata i suradnika.

⁸ Još jedan primjer dopunjavanja mojeg fotorobota staljinista s tjeralice je kada Petković alarmantno “podsjeća” da “Šporer ljudska prava stavlja u navodnike” (Petković, 2023, str. 176). Zapravo se u knjizi radi o Foucaultovim simboličkim navodnicima i upućivanju na još jedan primjer njegova naglog zaokreta (slično kao s prosvjetiteljstvom), jer je Foucaultovo odbacivanje “ljudskih prava” ranih 1970-ih, kao malograđanskog i staromodno humanističkog modela, svega koju godinu kasnije odmijenilo njegovo svesrdno prihvaćanje ljudskih prava, bez navodnika.

Naspram slike Foucaulta kao mislioca koji je “dobar da propita i razdrma uvriježena stajališta” (*ibid.*, str. 177), što je inače zadnje klišeizirano pribježište u općoj apologiji Foucaulta kojeg se hvata i Petković, cilj mi je bio pokazati Foucaultovu participaciju u idejnoj impregnaciji svojeg doba. Neoliberalizam je točka na kojoj se sasvim lomi Foucaultov navodni idejni i analitički nonkonformizam i zato je tome posvećena tolika pažnja u literaturi i raspravama u posljednjih petnaestak godina. Karikaturist Petković je pak taj motiv, jedan od najdetaljnije obrađenih u knjizi, sveo na iznošenje tvrdnje da ja dokazujem – upravo dirljivo priglupo i simplifikatorski trapavo – kako je Foucault vlastoručno “kriv za širenje neoliberalizma”, istodobno mi zamjerajući neadekvatnost opsežne kontekstualizacije. Upravo je ona imala za svrhu pokazati kako ne može jedan čovjek, pa makar bio i Foucault, imati takav efekt, biti zaslužan za epohalni *facelifting* kapitalizma, kao što to nisu mogli biti ni mnogo moćniji i utjecajniji pojedinci koji su bili njegova vidljiva lica. No još je važnije za mene bilo to da kontekstualizacija ukazuje na Foucaultovu participaciju u proliferaciji idejnih i konceptualnih stereotipova i izostanak njegova odmaka u odnosu na proces uspostave njihove dominacije.

Advokati konfuzije

Prije privođenja ovog odgovora kraju, moram još ukratko prokomentirati epizodu s brodom luda jer Petković tu opet štošta izostavlja pripisujući mi u zaslugu – to jest bilježi mi kao veliki minus u svojoj crnoj knjizi – mnogo više od onog što zaslužujem. Petković je tu opet cenzor pod maskom stručnjaka jer pod krinkom polemiziranja sa mnom – tumačenjem povoljnim po Foucaulta, iznesenim ponavljanjem Foucaulta⁹ – polemizira s povjesničarima i drugim stručnjacima koji su, na što i upućujem u knjizi, osporavali faktualni kredibilitet Foucaultova dokazivanja postojanja broda luda. Istodobno, dok mi time pripisuje da od buhe radim slona, on je, opet poput švercera, tim primjerom od buhe napravio slona. Naime pitanje Foucaultove pouzdanosti kao povjesničara ne ovisi samo o toj jednoj buhi, primjeru u kojem je Foucault uhvaćen u izmišljanju činjenica, kako se na temelju Petkovićeva komentara stječe pogrešan dojam (*ibid.*, str. 173-174). Pitanje Foucaultova kredibiliteta – jer se s vremenom sve više pačao u svašta, s različitim stupnjem stručnosti i s vrlo upitnom pouzdanošću – provučeno je kroz cjelinu moje knjige. Petković, primjerice, nije ni zucnuo o tome da spominjem polemike i sadržaj osporavanja Foucaultovih teza iz knjige *Nadzor i kazna* (kao uostalom i u vezi s ostalim njegovim knjigama), nego preživavajući Foucaultove “prožvakanosti” suvereno konstatira kako je moje “[č]itanje *Nadzora i kazne* također (...) u jednom bitnom smislu promašeno” (*ibid.*, str. 169). Usput ovdje vrijedi spomenuti da Petković, sklon previđanju bilje-

⁹ Uz pouku “Izvod je banalan no potreban” (Petković, 2023, str. 174).

žaka, odmah na idućoj stranici ponovno svojski i pošteno griješi, velikodušno mi pripisujući nepoštenost “insinuacije” o Foucaultovoj odgodi objavljivanja te knjige, premda na to aludiraju razni autori, među njima i Petkovićev intimus Miller, a izravno formulira Richard Wolin.

U svojem prilogu-staklarnici u kojoj se lomi i razbija svašta, ali najmanje “uvriježena stajališta”, Petković reklamira patetične formule o Foucaultu kao “posljednjem filozofu nakon Nietzschea” (*ibid.*, str. 175)¹⁰ i sasvim ozbiljno ponavlja foucaultovske ispraznosti (“Foucault nas ipak, zajedno s Nietzscheom, uči o genealogiji nas samih” [*ibid.*, str. 178]). Nad takvim rečenicama (tako je govorio ne Zaratustra nego, kako bi, prelazeći na njemački, vjerojatno rekao Petković, “Also sprach Nietzsche”) ja sasvim gubim strpljenje. Ma koliko Petković trijumfalno upućivao na moje prethodne radove o Foucaultu, vrijeme utrošeno nad arheologijom znanja danas smatram više-manje izgubljenim. Ono što sam ipak pronašao, unatoč izgubljenom vremenu, odgovor je na pitanje što je antiprosvjetiteljstvo i zašto je zbunjenost jedan od glavnih efekata kulučenja nad takvom lektirou. Ona nije slučajna. Zbunjenost je posljedica ne samo probijanja kroz verbalni opskurantizam garniran paradoksima nego, još važnije, ona je posljedica kontakta s idejnom konfuzijom – od milja zvanom “kompleksnost” – koja resi autoritete poput inkongruentnog, tzv. antiprosvjetiteljskog prosvjetitelja Foucaulta.

Zato sam, između ostalog, i htio pokazati da je Foucault, kao jedan od istaknutijih “pariških samuraja” (post)strukturalizma, tipičan po ispunjavanju predloška koji je ponudio Nietzsche (po gornjoj formuli valjda prvi filozof prije Foucaulta?). Predložak konfuzije je stvaranje dojma o idejnoj i političkoj progresivnosti, primarno radikalnom i bombastičnom retorikom (u Foucaultovu slučaju to doslovice gubi preneseno značenje zbog njegove sklonosti pirotehničkoj metaforici), dok se istodobno, heideggerovskim “nadilaženjem radikalizacijom”, naturaliziraju neki prilično natražnjački nazori.¹¹ To je ona strukturna inkongruencija s početka koju se – što je vrhunac komedije zabune – uzima za “razdrmanje uvriježenih stajališta”. Unatoč lupanju Petkovićevih lončića i stalnom skretanju pažnje, ključno je na kraju samo pitanje jesam li točno uočio – uz pomoć imena s Petkovićeve crne liste – to “prijatno moralno osećanje” buntovništva (Lukač, 1966, str. 253), skopčano s etiketom radikalizma ispod kojeg viri konformizam, pardon “prešutni realizam”?

¹⁰ Petković inače ima običaj, na takvim mjestima, upućivati na Millera bez broja stranice, što je izgleda “prešutno” citiranje dopušteno Petkoviću kao članu međunarodne foucaultologije i skoro pa Millerovom, kako se to ono kaže, “kućnom prijatelju”.

¹¹ Dok meni zamjera “olake ocjene”, Petković je nietzscheizam, uključujući i Foucaultov, nevjerojatno lako pospremio u jedan odlomak (Petković, 2023, str. 172-173). Indikativno je pritom da Petković (da se poslužim njegovom frazom) nigdje ne navodi monumentalnu studiju čiji je autor Domenico Losurdo.

Jedna je anegdotalna crtica zato osobito prigodna u ovom kontekstu jer sasvim pogada ono što sam u epilogu knjige – kao odgovor na prethodno pitanje – i nastojao objasniti kao funkciju Foucaulta i sličnih “radikalnih mislioca” u općoj idejnoj impregnaciji vlastite epohe. Kako napominje vicekomesar Lukács:

Poseban položaj u zapadnoj filozofiji i sociologiji zauzima Ž. Sorel. Lenjin ga je jednom prilikom nazvao “poznatim savetodavcem za konfuzije”. S punim pravom. Jer se u njega mešaju najoštrije protivrečne pretpostavke i zaključci. (*ibid.*, str. 30)

Slično vrijedi za Foucaulta. Petkovićev problem s mojom pozicijom i kritikom nije to što mi on, po raznim stavkama, pakosno pripisuje – neutemeljenost (bio sam u napasti da napišem “bezdanost”, i to na francuskom). Upravo je obrnuto, moja kritika nije neutemeljena, premda nije neutralna. Uostalom kao što nije neutralna ni Petkovićeva simulacija recenzije koja je baš zato prilično predvidiva. Brkajući odsutnost temelja i odsutnost neutralnosti, konfuzionist Petković je tom simulacijom marljivo ispunio svoju funkciju autora iz domene zaštite spomenika koja se šverca pod odvažnost kritike (hrabrost istine?) u ambalaži stručne ekspertize. No to je razumljivo, jer kod njega se ne radi samo o pružanju usluga intelektualnog tjelohraniteljstva u obrani dotičnog lika i djela, nego je, kad se “oljušti slojeve” (kako Petković paradira mrtvom barthesovskom metaforom), preko ili ispod toga, govoreći sasvim neuvijeno metafizičko-logocentrički, posrijedi i revna obrana vlastite uloge ovlaštenog (sudskog) tumača.

LITERATURA

- Halperin, David M. (1995) *Saint Foucault. Towards a Gay Hagiography*. New York i Oxford: Oxford University Press.
- Lukač, Đerđ (1966) *Razaranje uma. Put iracionalizma od Šelinga do Hitlera* (prev. Milan Damjanović). Beograd: Kultura.
- Macey, David (2019) *The Lives of Michel Foucault. A Biography*. London i New York: Verso.
- Petković, Krešimir (2018) *Istina kao kušnja. Foucault, politička znanost, politička etika*. Zagreb: Plejada.
- Petković, Krešimir (2023) “Écrasez Foucault?”, *Politička misao*, 61 (1), str. 161-180.